

מלחמת העצמאות

מלחמת העצמאות החלה יום לאחר החלטת האו"ם מיום כ"ט בנובמבר 1947, ונמשכה כשנה וחצי עד להסכמי הפסקת האש במרץ 1949. מלחמה זו הייתה המלחמה הארוכה ביותר, שגבתה את מספר הקורבנות הגבוה ביותר בתולדות ישראל.

<p><u>השלב השני של המלחמה</u> <u>שלב זה כולל את התקופה</u> <u>השלישית והתקופה</u> <u>הרביעית</u> מלחמה בין מדינות ערב למדינת ישראל הצעירה</p>	<p><u>השלב הראשון של המלחמה</u> <u>שלב זה כולל את התקופה</u> <u>הראשונה והתקופה השנייה</u> מלחמת אזרחים בין ערביי א"י ליישוב היהודי</p>
---	---

המאפיינים הכלליים של המלחמה

- 1. מלחמה בשני שלבים** – נהוג לחלק את מלחמת העצמאות לשני שלבים הנבדלים זה מזה:
שלב ראשון – 14.5.1948-30.11.1947 – מלחמת אזרחים בין ערביי א"י שסירבו לקבל את 'תכנית החלוקה' של האו"ם לבין כוחות המחתרות של היישוב היהודי שרצה לממש את החלטת האו"ם ולהקים מדינה עם סיום המנדט הבריטי. (בשלב זה א"י נמצאת עדיין תחת שלטון המנדט הבריטי).
שלב שני – 3.1949-15.5.1948 – לאחר עזיבת הבריטים, מדינות ערב פלשו לא"י ונלחמו במדינת ישראל הצעירה שהתמודדה עם האיום על עצם קיומה. בסיום המלחמה מדינת ישראל מצליחה לשמור על גבולותיה ואף להרחיבם.
- 2. מלחמה קיומית** – ההצלחה או הכישלון במלחמה היו מכריעים – האם תוקם בארץ מדינה יהודית, כפי שאישר האו"ם, או שמא התכנית הזו לא תצא אל הפועל – "להיות או לחדול".
- 3. למלחמה זו מקום מרכזי בהתפתחות הסכסוך הערבי-ישראלי** – מאז סיום המלחמה, עם חתימת הסכמי שביתת נשק מול מדינות ערב, נותרו סוגיות רבות הנוגעות לציבור הערבי-פלסטיני בארץ ללא פתרון וללא כל הסכמה, עד היום. לדוגמה: היווצרות בעיית הפליטים הפלסטינים שברחו או גורשו מבתיהם בזמן המלחמה ונשארו להתגורר במחנות פליטים. בנוסף, המלחמה היוותה נקודת מפנה בכך שבעקבותיה הסכסוך הערבי-יהודי בא"י התרחב לסכסוך רחב יותר בין מדינות ערב למדינת ישראל.
- 4. במלחמה לא הייתה הבחנה בין חזית ועורף** – בעקבות הקרבה הגיאוגרפית בין היישובים היהודיים לערביים וכן המגורים המשותפים בערים המעורבות, כל תושבי הארץ היו שותפים ומושפעים מהמלחמה. כל יישוב נלחם על קיומו. ההגנה על היישובים היהודיים הייתה חשובה ומכריעה בעיקר בשל העובדה כי יישובי הגבולות קבעו למעשה את גבולות המדינה ושמרו עליהם.
- 5. נתוני פתיחה קשים של היישוב היהודי** – ניהול המלחמה היה קשה ומורכב יותר מהרגיל, כיוון שבמקביל ללחימה הוקמה מדינת ישראל והיה צריך גם להקים מוסדות הנהגה, לפרק את המחתרות ולהקים את צה"ל, לקלוט עלייה המונית, להתמודד עם בעיות כלכליות קשות ועוד.

6. ניצחון ישראלי במחיר כבד – מדינת ישראל אמנם ניצחה במלחמת העצמאות, אך המחיר ששילמה היה כבד: כ-6000 איש נהרגו במלחמה, כ-1% מכלל האוכלוסייה היהודית, מתוכם כ-1500 מהם אזרחים, למעלה מ-12,000 אנשים נפצעו במלחמה, כ-20 יישובים יהודיים נכבשו או נעזבו ועוד.

תקופה ראשונה 30.11.1947-31.3.1948

מאפייני התקופה:

- בחודשים הראשונים של המלחמה היישוב היהודי הותקף במקומות רבים בארץ ע"י כוחות ערביים, ששואפים למנוע את מימוש החלטת האו"ם ואת הקמתה של מדינה יהודית בא"י.
- הכוחות הלוחמים של היישוב היהודי בתקופה זו הורכבו מלוחמי שלוש המחזרות: ההגנה, האצ"ל והלח"י, ומטרתם הייתה להביא למימוש החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר.
- בתקופה זו הבריטים אמנם עדיין שולטים בארץ, אך הם עסוקים בהתארגנות לפינוי כוחותיהם ומגיבים למאורעות שמתרחשים בארץ רק כאשר זה פוגע בפינוי הבטוח של חייליהם. מצד אחד, הם מעוניינים בשמירה על יחסים טובים עם מדינות ערב, ומצד שני, הם זקוקים לתמיכת ארה"ב ולכן נאלצים לנהל מדיניות המרצה את שני הצדדים.

מאפייני הלחימה בתקופה זו:

1. הלחימה בערים המעורבות – בירושלים, חיפה, יפו, צפת וטבריה התנהלו התקפות וקרבות ירי בגבולות שבין השכונות היהודיות לשכונות הערביות על ידי צלפים, והוחדרו מטעני חבלה ומכונות תופת. התושבים היהודים שבשכונות הסומכות לשכונות הערביות התקשו לעמוד בעימות ורבים נטשו שכונות אלה. המחזרות פעלו לשמירה על ביטחון התושבים היהודים ותקפו מוקדי התארגנות ערבית. בעקבות הלחימה בערים המעורבות, חלק ניכר מהשכבות הגבוהות ומההנהגה בחברה הערבית עזב את הארץ.
2. הלחימה ביישובים המבודדים – באזורי הגבול, בהרי ירושלים, בנגב ובגליל ארגנו הכוחות הערביים התקפות תכופות על יישובים יהודיים קטנים ומבודדים, כגון: יחיעם שבצפון. ליישובים המבודדים ניתנה הוראה חד משמעית שלא להיכנע ולעמוד במתקפות הערבים בכל מחיר. לשם כך, נעשו מאמצים לבצר יישובים ונשלחו אליהם יחידות 'הגנה' ופלמ"ח שתגברו את המתיישבים. הייתה חשיבות רבה לעמידתם של היישובים הקרובים לגבולות, ואכן עד לסיום השלב הראשון של המלחמה לא נפל אף יישוב יהודי בפני התקפה ערבית.
3. המלחמה בדרכים – אחד הקשיים המרכזיים באותה תקופה היה לאפשר נסיעה בטוחה של התושבים היהודיים, ובעיקר בדרכים המובילות לירושלים, לנגב וליישובי הגליל. שיירות וכלי רכב יהודיים הותקפו בדרכים ע"י כנופיות ערביות שהצליחו לגרום לנפגעים רבים ולשיתוק כמעט מוחלט של התנועה בדרכים מסוימות. כמו כן, ההתקפות מנעו מהיישוב היהודי להעביר אספקה, תגבורת ותחמושת.

לכוחות הערביים הייתה יתרון בשל מיקומם של הכפרים הערביים על צירי התנועה לירושלים ולגושי היישובים שבצפון ובדרום.

'ההגנה' סיפקה אבטחה צמודה למכוניות בודדות והפעילה את שיטת השיירות כאשר מיגנו מכוניות, אוטובוסים ומשאיות בלוחות פלדה והפכו לכלי רכב משוריינים. לכל שיירה נלוו חברי 'הגנה' חמושים שהחביאו את הנשק מחשש לחיפושים של הבריטים. תושבי הרובע היהודי בירושלים, שהיו תחת מצור ערבי בתקופה זו, סבלו בעיקר מהתקפות הערבים על הדרכים לירושלים, כיוון שפעמים רבות לא הגיעה אליהם אספקה של מזון וציוד.

דוגמה לאירוע בתקופה זו – שיירת הל"ה

בינואר 1948 הותקף גוש עציון, שהיה מבודד ומנותק מירושלים, בידי כנופיות ערביות מהסביבה. מגיני הגוש הדפו את ההתקפה, אך התחמושות והציוד הרפואי שלהם הלכו ואזלו. מפקדת ההגנה בירושלים החליטה לשלוח לגוש תגבורת – מחלקה בת 38 לוחמים בפקודו של דני מס. השיירה יצאה רגלית בשעות הערב מירושלים בדרכה על הגוש, וכעבור זמן מה אחד הלוחמים נקע את רגלו ועזב את השיירה יחד עם שני לוחמים נוספים. ל"ה (35 בגימטריה) לוחמי השיירה שנותרו המשיכו בדרכם, אך לא הצליחו להגיע אל הגוש לפני עלות השחר. השיירה התגלתה באור היום בידי מאות ערבים, ובקרבת הקשה שהתפתח ביניהם נהרגו כל 35 לוחמי השיירה.

סיכום התקופה הראשונה

- בתקופה זו ספג היישוב היהודי אבדות רבות, כ-1000 הרוגים ופצועים רבים נוספים, דבר שהעמיד בספק את יכולתם של היהודים להגן על עצמם ולהקים מדינה.
- אזורים רבים היו מנותקים ונתונים במצור בסוף תקופה זו, כדוגמת הרובע היהודי בירושלים, גוש עציון ויישובים נוספים בנגב ובגליל.
- עד אפריל 1948 היישוב היהודי נקט באסטרטגיה של התגוננות, כדי להראות שמטרת הלחימה היא הגנה על היישובים ולא תקיפת הערבים או תפיסת שטחים. כמו כן, היישוב נמנע מיציאה להתקפות רבות, גם בשל המחסור בנשק וגם בשל ההגבלות של הבריטים שעדיין שלטו בא"י.
- בשל המצב הקשה של היישוב היהודי בשלב זה, ארה"ב נסוגה מתמיכתה ב'תכנית החלוקה' והמליצה לדחותה למועד מאוחר יותר. ליישוב היהודי היה חשוב להוכיח כי הוא מסוגל לממש את 'תכנית החלוקה', להגן על עצמו ולהקים מדינה.

תקופה שנייה 1.4.1948-14.5.1948

מאפייני התקופה:

בחודש מרץ 1948 גיבש היישוב היהודי את תכנית ד', שקובעת כי יש לעבור מהגנה להתקפה ולהעביר את היוזמה ללחימה לצד היהודי. הוחלט כי יש להוציא את התכנית לפועל סמוך ככל האפשר לעזיבתם של הבריטים, כדי להימנע מעימות עמם.

יעדי תכנית ד':

- השתלטות על השטחים שנועדו להיות חלק מהמדינה יהודית עפ"י 'תכנית החלוקה', כולל יישובים ערביים שנמצאו בשטחים אלה.
- השתלטות על הערים המעורבות, כדוגמת טבריה, יפו וחיפה.

- השתלטות על דרכי תחבורה ועל יישובים ערביים התוקפים דרכים אלו.
- כיבוש תחנות משטרה שהבריטים פינו.
- חיבור יישובים מנותקים ויצירת רצף טריטוריאלי לחיזוק ביטחון היישובים, כולל יישובים שלא נכללו ב'תכנית החלוקה'.

הישגי תכנית ד' :

- הערים המעורבות נכבשו, מלבד ירושלים.
- המצב בירושלים השתפר מעט בשל מאמצים מוגברים לפתוח את הדרך לעיר.
- נוצר רצף טריטוריאלי בין מרכז הארץ לגליל ולעמקים, שהעניק ביטחון ליישובים.
- כ-100 כפרים ערביים נכבשו.
- כוחות 'הגנה' תפסו מחנות צבא ותחנות משטרה בריטיים, עם עזיבת הבריטים את א"י.
- החלה בריחה המונית של אוכלוסייה ערבית מא"י, בתמיכת ההנהגה המקומית ומדינות ערב השכנות. בנוסף תושבים ערבים רבים גורשו מיישוביהם, כיוון שאזורים אלו נכללו בשטח המדינה היהודית העתידית. המוסדות הארגוניים של האוכלוסייה הערבית התמוטטו ולא סיפקו שירותים חיוניים לתושבים.

דוגמה לאירוע בתקופה זו – 'מבצע נחשון'

'מבצע נחשון', שהיה המבצע הראשון במסגרת תכנית ד', נחשב לנקודת מפנה במלחמה. מטרתו הייתה פריצת הדרך לירושלים והסרת המצור מעל לעיר. במבצע, אליו גויסו כ-5,000 חברי הגנה, נכבש הכפר הערבי קסטל ונהרג מפקד הכוח הערבי בזירת ירושלים, דבר שפגע קשות ברוחם של הלוחמים הערביים. בעקבות המבצע נפרצה לזמן מה הדרך לירושלים, ואל העיר הגיעו שלוש שיירות גדולות עמוסות אספקה ותחמושת.

בעיצומו של המבצע התרחש אירוע משמעותי בסכסוך הערבי-יהודי – הטבח בדיר יאסין, כפר ערבי ממערב לירושלים, ששלט על הדרך לעיר ומנה כ-600 תושבים, הותקף בידי חברי האצ"ל והלח"י. לוחמי המחתרות השתלטו על הכפר והרגו רבים מתושביו. התקפה זו גרמה לזעזוע קשה בקרב הערבים והגבירה את בריחתם מהאזורים שנכבשו ע"י היהודים.

סיכום התקופה השנייה

- בתקופה זו נהרגו 1,352 יהודים, ובהם כ-500 אזרחים.
- תכנית ד' יצרה רצף טריטוריאלי שהייתה לו חשיבות רבה לקראת ההכרזה על הקמת המדינה, אך רצף זה לא היה מושלם: הרובע היהודי בירושלים ויישובי ים המלח נותרו מנותקים, ולקראת סוף התקופה נכנסו ליהודה ושומרון כוחות ירדניים שכבשו את יישובי גוש עציון.
- הניצחונות של הצד היהודי גרמו למדינות רבות באו"ם להמשיך ולתמוך ב'תכנית החלוקה', והחלישו את עמדת ארה"ב שתמכה בדחיית התכנית.
- הצלחת תכנית ד' חיזקה את הרושם שכוח הלחימה הערבי נחלש והכוח היהודי התחזק, מה שאפשר את ההכרזה על הקמת המדינה עם עזיבת הבריטים, ב-14.5.1948.

מפת השטחים בשליטה יהודית בסוף התקופה השנייה, בעמ' 105 בספר.

###כעת נלמד שלא מהסיכומים על הכרזת המדינה והקמת צה"ל, נשוב אח"כ לתקופה השלישית.

הדרוזים והצ'רקסים במלחמת העצמאות (שלב 1 תק' 2 ושלב 2 תק' 4)

הדרוזים חיים היום בעיקר בשטחי סוריה, לבנון וצפון ישראל – בכרמל (דליית אל כרמל ועוספיא) ובגליל (כגון חורפיש, ירכא, ג'וליס, בית ג'אן).

הקהילה **הצ'רקסית** בארץ ישראל חיה בעיקר בשני כפרים בגליל (ריחניה וכפר קמא). לאורך תקופת המנדט הבריטי התקיימו שיתופי פעולה ועזרה הדדית בין הדרוזים והצ'רקסים ובין היישובים היהודיים, גם בתקופות של מתיחות רבה בין האוכלוסייה הערבית.

מלחמת העצמאות היוותה צומת מרכזי בבחירתם של הדרוזים והצ'רקסים לתמוך במדינת ישראל במאבק על עצמאותה ולהיותם, בהמשך, חלק בלתי נפרד ממנה.

הדרוזים במלחמת העצמאות:

כבר בשלבים הראשונים של המלחמה היו הדרוזים נתונים ללחצים מנוגדים מצד היישוב היהודי ומצד הוועד הערבי העליון, כשכל צד מבקש לצרף את הדרוזים אליו. בעדה התקיימו מגמות סותרות. הקשרים בין הישוב היהודי והדרוזים התנהלו באמצעות אנשי ההגנה, אנשי הסוכנות היהודית, **נכבדם מכפרים מעורבים של דרוזים וערבים כגון עוספיא, שפרעם ומג'אר (מע'ר/מרר) נטו יותר להתקרב ליהודים.** בעקבותיהם הלכו תושבי הכפרים הסמוכים לחיפה ולאזור ההתיישבות היהודית בגליל המערבי. **מנגד הכפרים הדרוזים שבעומק השטח הערבי היו זהירים יותר ביחסיהם עם היהודים.** הדרוזים בארצות השכנות היו מפולגים ביניהם ולא נקטו עמדה ברורה. נכבדים שהגיעו מארצות אלו לארץ סיירו בכפרי הדרוזים והטיפו **לניטרליות**. הפעילים היהודים בשטח פעלו למנוע מהדרוזים להיגרר אחר הערבים המקומיים. אסיפת נכבדים מכל כפרי העדה שהתכנסה בדליית אל כרמל בתחילת המלחמה הסתייגה מהשתתפות הדרוזים במהומות שיזם הוועד הערבי העליון, ומשלחת שיצאה אל הר הדרוזים קיבלה אישור ותמיכה בהחלטת הנכבדים.

דוגמא לקרבות רמת יוחנן (הקרבות אירעו בתקופה השנייה של השלב הראשון - אנחנו למדנו את מבצע נחשון כקרב מדגים)

לצד מתנדבים דרוזים שהגיעו לארץ להגן על הכפרים הדרוזים התארגנה בסוריה יחידה דרוזית אשר פעלה בארץ בפקודו של שכיב אל והאב, קצין דרוזי רב ניסיון, כחלק מהכוחות תחת פיקודו של פאוזי אל קאוקג'י, מפקד 'צבא ההצלה'. המצב הכלכלי בהר הדרוזים עודד מאות דרוזים להצטרף לגדוד. והאב הועמד בראשות מפקדה נפרדת לאזור חיפה. הוא התמקם בשפרעם והכין את כוחותיו לפעולה. באמצע אפריל תפסו כוחותיו של והאב את הכפרים החולשים על אזור רמת יוחנן, פתחו בירי אל עבר היהודים בסביבה ופגעו בתשתית הכביש לכיוון חיפה. משה כרמל מפקד חטיבת כרמלי

החליט ליטול את היוזמה מידי הדרוזים. **ב- 16 באפריל, 1948** התרחש הקרב המכריע בין הגדוד הדרוזי לחטיבת כרמלי. הגדוד הדרוזי ספג אבדות רבות ונסוג מותש לשפרעם. בין המפקדים משני הצדדים התנהלו שיחות חשאיות על הפסקת לחימה. והאב בקש כי יינתן לו לכבוש את יחיעם כדי לזכות לכבוד כמנצח, אולם נענה בשלילה מוחלטת. מתוך הבנתו את יחסי הכוחות והמגמה המסתמנת בלחימה כרת ברית חשאית עם 'ההגנה'. סוכם כי הגדוד יעזוב את הארץ אך לוחמיו הרוצים בכך יוכלו להתגייס לכוחות היהודיים. הזרוע הצפונית-מזרחית של 'צבא ההצלה' לכיוון חיפה נקטעה. המערכה באזור הוכרעה. תושבי הכפרים באזור גוש זבולון ברחו מיישוביהם. הלוחמים הדרוזים שהגיעו מסוריה שבו לביתם, בעוד שבקרב הדרוזים בארץ ישראל השתכנעו רבים כי ידם של היהודים תהיה על העליונה, **ומשלב זה הצטרפו רבים מהלוחמים הדרוזים אל הכוחות הלוחמים היהודים-ברית הדמים נכרתה.**

ביוני 1948 התגייסה קבוצה של דרוזים מעוספיא ודלית אל-כרמל לשירות בצה"ל. טקס ההשבעה הראשון של המגויסים הדרוזים נערך במחנה 'נשר' ליד חיפה. הם סופחו כפלוגה דרוזית לחטיבה 9, שלחמה בצפון מערב הארץ. פלוגה זו היוותה את הגרעין ליחידת המיעוטים. הפלוגה הדרוזית הייתה שותפה להישגיה של היחידה במבצע חירם בחזית הצפונית.

הצ'רקסים במלחמת העצמאות:

בתחילת מלחמת העצמאות לחצו הערבים על תושבי כפר קמא הצ'רקסים לסייע להם במלחמתם ביישובים היהודים באזור. הצ'רקסים סירבו בתוקף, שמרו על קשר עם ארגון 'ההגנה' ונמנעו לחלוטין מלפעול יחדיו עם הערבים המקומיים. חודש יולי 1948, במסגרת מבצע 'דקלי נכבש' הגליל התחתון. בני כפר קמא הצ'רקסים שיתפו פעולה עם 'ההגנה' והצטרפו בהמשך בגלוי לכוחות צה"ל ולחמו לצדם כפלוגה נפרדת עוד במסגרת מבצע 'דקלי', באמצע יולי 1948, במהלכו השתלטו כוחות צה"ל על נצרת, שפרעם וכפרים בגליל המערבי. היישוב הצ'רקסי ריחניה היה מוקף ביחידות ערביות החל מראשית ההתלקחות. במסגרת מבצע 'חירם' צעדה לעבר יישוב זה, בראש הכוח הלוחם, כיתת חלוץ לוחמת צ'רקסית, והכפר הועבר לשליטת צה"ל.

יחידת המיעוטים: יחידת המיעוטים איגדה את הכוחות הלוחמים הדרוזים והצ'רקסים שפעלו במלחמת העצמאות. אליהם הצטרפו בהמשך גם חיילים בדואים.

תקופה שלישית 15.5.1948-10.6.1948

מאפייני התקופה :

מיד עם סיום המנדט הבריטי והקמת מדינת ישראל, מנהיגי עירק, ירדן, מצרים, סוריה ולבנון החלו בפלישה מתואמת לא"י עם כוחות צבא גדולים. מדינות ערב תכננו לפלוש לא"י במלחמת בזק קצרה ומהירה, משום שלרשותן היה מלאי מוגבל של תחמושת וציוד שלא הספיק ללחימה ממושכת. בנוסף, מטרתן הייתה ניתוק היישובים היהודים שבפנים הארץ מאזורי החוף, כדי שלא יוכלו לקבל תגבורת של חיילים ונשק דרך הים.

תכנון הפלישה של צבאות ערב היה: סוריה ולבנון יכבשו את אזורי צפון א"י ולאחר מכן יתקדמו יחד לכיוון מישור החוף, ירדן ועירק יפלוש מכיוון מזרח ויכבשו שם אזורים נוספים, ואילו מצרים תפלוש מדרום א"י ותמשיך בכיבושה עד למרכז הארץ.

בפועל, בחזית הצפון כבשו סוריה ולבנון אזורים נרחבים והגיעו עד לנצרת ושפרעם. בחזית המרכז הצבא הירדני חסם את כביש ת"א-ירושלים וכבש את הרובע היהודי בעיר העתיקה, ואילו הצבא העירקי השתלט על אזורים הקרובים לפתח-תקוה. בחזית הדרום הגיע הצבא המצרי עד לאזור אשדוד ולמרחק של כ-5 ק"מ מירושלים.

מדינות ערב הגיעו להישגים צבאיים מרשימים בתקופה זו, בשל מספר יתרונות שהיו לצבאותיהם על פני הכוחות היהודיים : (ראה נתונים עמ' 126)

- כמות החיילים בצבאות ערב הייתה גדולה יותר.
- הכמות של כלי הנשק שברשות הכוחות הערביים הייתה גדולה יותר.
- לצבאות ערב היו כלי נשק וכלי רכב מסוגים שונים, ארטילריה ומטוסים רבים.
- הכוחות הירדניים אומנו ע"י הבריטים והיו מיומנים יותר בארגון צבא ובשיטות לחימה.
- הכוחות הערביים היו רעננים יותר, בניגוד לכוחות היהודיים שניהלו מלחמה כבר יותר מחצי שנה וספגו אבדות רבות.

דוגמה לאירוע בתקופה זו – נפילת ניצנים

פלישת הצבא המצרי למדינת ישראל סיכנה יישובים רבים בדרום, ובהם קיבוץ ניצנים. במאי 1948, עם פלישת מצרים לא"י, פונו 38 ילדים מהקיבוץ, וכשבועיים לאחר מכן פונו גם רוב הנשים. בקיבוץ נותרו הגברים יחד עם עשר נשים שהתנדבו להישאר. הכוחות המצריים כיתרו את הקיבוץ, וב-7 ביוני החלו בהתקפה עליו. כאשר התברר למגינים היהודיים כי אין להם סיכוי להדוף את המצרים, הם החליטו להיכנע. שניים מהמגינים, וביניהם מירה בן ארי, אם צעירה מהקיבוץ, יצאו לקראת המצרים כשהם מנופפים במטפחת לבנה לאות כניעה, אך המצרים ירו בהם למוות. זמן קצר לאחר מכן קיבלו המצרים את כניעת היישוב, ו-104 מהמגינים, ובהם 7 לוחמות, נלקחו בשבי המצרי. בהגנה על הקיבוץ נהרגו 33 לוחמים ו-13 נפצעו. נפילת היישוב בידי המצרים נגרמה, בין היתר, בשל המחסור בנשק, מחסור בלוחמים מיומנים והניתוק בין הלוחמים בקיבוץ לבין לוחמי חטיבת גבעתי שבאו לסייע להם. לאחר כניעת הקיבוץ, הושמעו האשמות בצה"ל ובחברה הישראלית כנגד הלוחמים שמיהרו להיכנע. כאשר חזרו לוחמי ניצנים מהשבי בסוף המלחמה, הם דרשו להקים ועדת חקירה, שהמליצה לטהר את שמם ולהביא לידיעת הציבור את העובדות על הקרב בניצנים.

סיכום התקופה השלישית

למרות הנחיתות הישראלית, הצליחה מדינת ישראל לבלום את הכוחות הערביים לאחר ארבעה שבועות קשים של לחימה. 876 לוחמים וכ-300 אזרחים נהרגו בתקופה זו, ורבים נפצעו. המתקפה של מדינות ערב נעצרה עם תחילת ההפוגה הראשונה, שהחלה ב-11.6.1948, ושנקבעה ביוזמת האו"ם ובהסכמת הצדדים הלוחמים.

תקופה רביעית 11.6.1948-3.1949

מאפייני התקופה :

מדינת ישראל הציבה לעצמה כמטרה להדוף את צבאות ערב ולשחרר את כל השטחים שיועדו למדינה היהודית, עפ"י 'תכנית החלוקה'. לאחר השגת מטרה זו, הורחבה המלחמה ונכבשו גם אזורים נוספים, במטרה ליצור רצף טריטוריאלי ומתוך שיקולים אסטרטגיים. בתקופה זו הצליח צה"ל ליזום התקפות רבות ולהכניע את צבאות ערב בכל החזיתות עד לניצחון.

הלחימה בתקופה זו מורכבת מכמה שלבים :

- 1. הפוגה ראשונה 9.7.1948-11.6.1948 – ב-11.6.1948 כפתה מועצה הביטחון של האו"ם על שני הצדדים להפסיק את הלחימה, אם יסרבו יוטלו עליהם סנקציות. שני הצדדים הסכימו לבקשה, גם כי חששו מתגובת האו"ם וגם כי נזקקו להפסקה בלחימה כדי לארגן את צבאותיהם. ההפוגה נמשכה כ-4 שבועות שנוצלו לאימונים, להתארגנות, לתכנונים מבצעיים ולקליטת נשק שהגיע מחו"ל. לשני הצדדים היה ברור כי בתום ההפוגה הקרבות יתחדשו.**
- 2. "קרבות עשרת הימים" 9.7-19.7.1948 – בקרבות אלה עברה היוזמה לידי צה"ל, שהשתלט על שטחים נרחבים בגליל התחתון, בשפלה ובאזור ירושלים, אך לא הצליח לשחרר את העיר העתיקה. בלחימה העזה שהתנהלה ובתום הקרבות, נבלמו צבאות ערב בכל החזיתות :**
בחזית המרכז והצפון גדל השטח של מדינת ישראל, אך הנגב נותר מנותק. בשלב זה נעשה גירוש יזום ראשון של ערבים מהערים המעורבות לוד ורמלה. הכוחות הערביים היו מפוצלים ולא מתואמים, ואילו צה"ל ריכז ביעילות את כוחותיו והגדיל את מספר לוחמיו, מה שהעניק לו יתרון.
- 3. הפוגה שנייה 10.1948-20.7.1948**
מועצת הביטחון של האו"ם הוציאה צו שכפה על הצדדים הפוגה שנייה ללא הגבלת זמן, וקראה להם להיכנס למשא ומתן על שביתת נשק. ההפוגה השאירה את המצב ללא הכרעה במלחמה : צבאות ערב היו עדיין בתחום מדינת ישראל, הסדר מדיני לא נראה באופק וההפוגה לא אפשרה לקיים מבצעי הכרעה צבאיים .
במהלך ההפוגה נעשו מאמצים לגבש הסדר באזור : שליח האו"ם, ברנדוט, הציע תכנית חדשה לחלוקת א"י, שקבעה כי הנגב יימסר לערבים ושהפליטים הערבים יוכלו לחזור לבתיהם. בריטניה וארה"ב תמכו בתכנית ואילו ממשלת ישראל התנגדה לה. בן גוריון הבין שצה"ל חייב לקבוע עובדות בשטח כדי לקבוע את גבולות מדינת ישראל, בהסכמים שלאחר המלחמה, ולשם כך, הוחלט לצאת למספר מבצעים צבאיים להכרעת המלחמה. (ב17.9 נרצח ברנדוט עי אנשי לח"י בירושלים).

4. מבצעי הכרעת המלחמה 1948-10-1949

צה"ל יזם מספר מבצעים צבאיים גדולים, שנמשכו מספר ימים כל אחד, וביניהם היו פסקי זמן ארוכים. מטרתם מבצעים אלה הייתה להבטיח את גבולות ישראל שלאחר המלחמה, ליצור רצף טריטוריאלי ולגרום לסילוק צבאות ערב מתחומי המדינה. במסגרת מבצעים אלה השתלטו כוחות צה"ל על שטחים נרחבים בגליל, בנגב ובערבה, והביסו את הצבא המצרי.

דוגמה לאירוע בתקופה זו – 'מבצע עובדה'

מבצע זה היה המבצע האחרון של צה"ל במלחמת העצמאות. במבצע השתתפו שלוש חטיבות של צה"ל: אלכסנדרוני, גולני והנגב ומטרתו הייתה לכבוש את הדרך לאילת, ובכך להבטיח שכל אזור הנגב יכלל בשטח המדינה לאחר המלחמה.

ב-10.3.1949 הגיעו אנשי חטיבת הנגב לאום רשרש, אילת והניפו בבניין המשטרה הנטוש את 'דגל הדיו', דגל ישראל אותו ציירו במקום.

'מבצע עובדה' התנהל בזמן שבו התקיימו שיחות רשמיות בין ישראל לממלכת ירדן על הסכם שביתת נשק, והפעולות הצבאיות נועדו להגיע להישגים בשטח כדי להשפיע על השיחות המדיניות. במהלך 'מבצע עובדה' כבש צה"ל את מדבר יהודה, את הנגב הדרומי ואילת.

סיכום התקופה הרביעית

שלב זה מהווה את סיומה של מלחמת העצמאות, שהחלה כמלחמת הישרדות והסתיימה בניצחון גדול. בכיבושיו, קבע צה"ל את גבולות ישראל, ובכך שיבש את התכניות של האו"ם ליצור 'תכנית חלוקה' חדשה. עם סיום הקרבות התנהל משא ומתן בין ישראל למדינות ערב על הסכמי שביתת הנשק, ובכך תמה מלחמת העצמאות.

לסיכום מלחמת העצמאות:

זמן: המלחמה נמשכה בהפסקות כ-15 חודשים מ-30/11/47 עד 03/49

מחיר אנושי: 6,000 הרוגים חיילים ואזרחים מתוך ישוב של כ-630,000 איש (בפרוץ המלחמה). אחוז אחד מכלל תושביו. יותר מ-4000 מן הנופלים היו חיילים.

היבט צבאי:

א) היישוב נלחם תחילה בכוחות ערביים לא סדירים. בשלב השני מ-15/5 נלחמה המדינה בצבאות סדירים של מדינות ערב, וניצח.

ב) במהלך המלחמה הוקם צה"ל וכוחו התעצם, נשק נרכש ממקורות חוץ וחלקו יוצר בארץ. מספר הלוחמים גדל.

היבט מדיני:

א. תוך כדי המלחמה קמה המדינה העצמאית. בהשוואה להחלטת האו"ם, הורחבו שטחי המדינה והושג רצף טריטוריאלי בין צפון הארץ לדרומה. במהלך המלחמה עלו לישראל 120 אלף עולים.

ב. הקמת מדינה ערבית נוספת לא יצאה אל הפועל.

ג. השתנה מעמדה של ירושלים – כבר לא בינלאומית כמו בהצעת החלוקה. ירושלים חולקה:

מזרח העיר בידי ירדן, מערב העיר בידי ישראל. ירושלים המערבית נקבעה כבירת ישראל.

צה"ל קבע את גבולות ישראל, ובכך שיבש את התכניות של האו"ם ליצור 'תכנית חלוקה' חדשה

ד. ההישגים הצבאיים של ישראל והלחץ הבינלאומי אילצו את המדינות הערביות, כל אחת בנפרד, להיכנס למשא ומתן על **הסדר שביתת הנשק (בהם נקבעו גבולות מדינת ישראל "הקו הירוק")**.

ה. מבחינות רבות, נזרעו במלחמת העצמאות הזרעים הראשונים למלחמה הבאה (מלחמת ששת הימים יוני 1967), משום שהפלסטינים שאפו לחזור למולדתם ומדינות ערב לא יכלו לקבל את התבוסה הצורפת שספגו במלחמה וכל כן ציפו ליום הנקמה במדינת ישראל.

"אז תשאל האומה שטופת דמע וקסם
ואמרה: "מי אתם?", והשניים שוקטים
יענו לה: "אנחנו מגש הכסף,
שעליו לך ניתנה מדינת היהודים."

כך יאמרו ונפלו לרגלה עוטפי צל
והשאר יסופר בתולדות ישראל..."
(מגש הכסף, אלתרמן)